

Diana Rokita-Poskart

Politechnika Opolska
Wydział Ekonomii i Zarządzania
Katedra Polityki Regionalnej
d.rokita@po.opole.pl

MIGRACJE EDUKACYJNE I ICH DEMOGRAFICZNE KONSEKWENCJE DLA OŚRODKA AKADEMICKIEGO (NA PRZYKŁADZIE MIASTA OPOŁA)

Streszczenie: Problematyka kryzysu demograficznego oraz procesów depopulacji to zagadnienia kluczowe dla sytuacji społeczno-gospodarczej województwa opolskiego, które doświadcza drastycznego spadku liczby ludności. Z jednej strony problem ten, aczkolwiek nie tak istotnie, dotyczy również stolicy województwa – Opola. Z drugiej strony jednak Opole staje się obszarem napływu migrantów edukacyjnych podejmujących w mieście kształcenie na poziomie wyższym, co pociąga za sobą szereg konsekwencji. W artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, jakie konsekwencje w sferze demograficznej dla obszaru napływu mogą powodować migranci edukacyjni podejmujący studia w Opolu. W tym celu posłużono się danymi ze statystyki publicznej, informacjami uzyskanymi z uczelni wyższych oraz wynikami własnych badań empirycznych.

Słowa kluczowe: kryzys demograficzny, procesy depopulacji, migracje edukacyjne.

Wprowadzenie

Przez ostatnią dekadę obserwuje się znaczny wzrost zainteresowania opinii publicznej tematem związanym z konsekwencjami niekorzystnych przemian demograficznych dokonujących się w Polsce. Co prawda zmiany te generują wiele poważnych następstw w skali makro, jednak zarówno skala, jak i tempo tych zmian zagrażają przede wszystkim rozwojowi społeczno-ekonomicznemu w ujęciu regionalnym [Okólski, 2004; *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2006-2007*, 2007; Frątczak, 2008; Józwiak i Kotowska, 2010; Rączaszek, 2012; Kielkowska, 2013]. Na tym tle istotnie wyróżnia się przede wszystkim województwo opolskie, zajmujące drugą pozycję w rankingu „demograficznej staro-

ści” [Okólski, 2010]. Niewątpliwie procesy zachodzące w województwie, takie jak depopulacja oraz starzenie się społeczeństwa, nie tylko osłabiają jego potencjał rozwojowy jako całości, ale również dotyczą podstawowych jednostek samorządu terytorialnego, w tym również stolicy województwa opolskiego¹ – Opola, gdzie odnotowuje się podobne jak w całym regionie tendencje w zakresie zmniejszającej się liczby mieszkańców [Szczygielski, 2009]. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę, że przeciwdziałanie tym negatywnym zjawiskom jest trudne, a skuteczność działań nakierowanych na przyciąganie nowych mieszkańców ograniczona [*Wyzwania rozwojowe...*, 2011, s. 123], aczkolwiek niektóre jednostki samorządu terytorialnego, czego przykładem jest stolica Opolszczyzny, są w nieco bardziej korzystnej sytuacji aniżeli pozostałe jednostki w województwie. Oprócz pełnienia przez Opole szeregu funkcji administracyjnych jest ono bowiem ośrodkiem akademickim, do którego rokrocznie napływa kilkudziesięciotysięczna grupa studentów [www 1] będących migrantami edukacyjnymi². Jeżeli choć część z tych osób podejmie decyzję o pozostaniu w ośrodku akademickim po ukończeniu studiów na poziomie wyższym, to mogłoby dojść do zahamowania niekorzystnego procesu kurczenia się miasta w ujęciu ilościowym. Nasuwa się zatem pytanie: jakie plany i zamiary odnoszące się do miejsca pracy i zamieszkania deklarują migranci edukacyjni podejmujący studia w Opolu? W artykule podjęto próbę odpowiedzi na powyższe pytanie.

W niniejszym opracowaniu punkt wyjścia stanowią informacje pochodzące z Banku Danych Lokalnych dotyczące liczby studentów podejmujących studia w Opolu oraz odnoszące się do udziału studiujących w relacji do ogólnej liczby mieszkańców miasta na tle pozostałych wojewódzkich ośrodków akademickich w Polsce. W opracowaniu wykorzystano również informacje z opolskich uczelni publicznych o liczbie migrantów edukacyjnych w ogólnej liczbie studentów. W artykule zaprezentowano również wyniki własnych badań pilotażowych przeprowadzonych w 2012 i 2013 r. wśród studentów podejmujących studia na wybranych kierunkach studiów dziennych Uniwersytetu Opolskiego oraz Poli-

¹ Na potrzeby opracowania w stosunku do tego obszaru będzie też używane określenie Opolszczyzna, mimo że dwie gminy obecnego obszaru województwa – Praszka i Rudniki – przyłączone po reformie 1999 r., nie stanowią historycznego terenu Śląska Opolskiego, a poza obszarem województwa opolskiego pozostają tereny powiatów raciborskiego i lublinieckiego przynależne do historycznego obszaru Śląska Opolskiego.

² Na potrzeby niniejszego opracowania przez migranta edukacyjnego rozumie się osobę stale mieszkającą poza ośrodkiem akademickim, która uczestniczy w procesie wewnętrznych przemieszczeń ludności w celu podjęcia studiów wyższych. Analogicznie do tej definicji przez migracje edukacyjne rozumie się proces wewnętrznych przemieszczeń ludności, które odbywają się w celu podejmowania studiów wyższych przez osoby na stałe mieszkające poza ośrodkiem akademickim.

techniki Opolskiej dotyczące zamiarów pozostania w Opolu po ukończeniu kształcenia wyższego. Co prawda badania te nie miały charakteru reprezentatywnego dla wszystkich migrantów edukacyjnych podejmujących studia wyższe w Opolu, ale dały pewien obraz sytuacji w zakresie badanej problematyki.

1. Teoretyczna perspektywa oddziaływania migracji wewnętrznych na sytuację demograficzną obszaru napływu

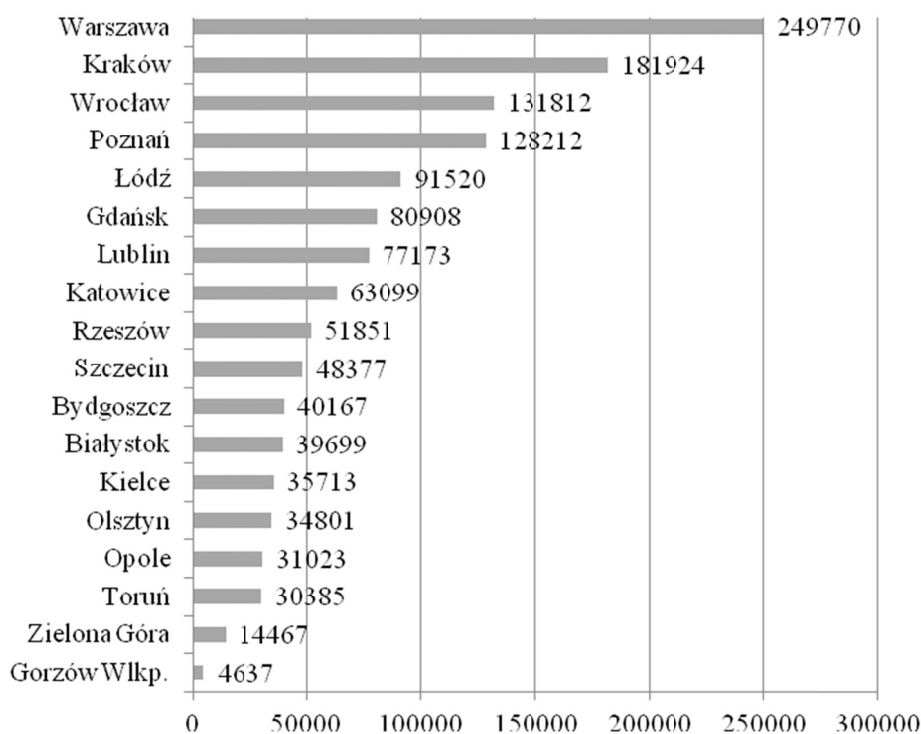
W ostatnim dwudziestoleciu polska literatura przedmiotu identyfikuje szereg demograficznych konsekwencji migracji, koncentrując się głównie na tych generowanych przez migracje mające charakter zewnętrzny. Nieco rzadziej natomiast spotkać się można z opracowaniami dotyczącymi konsekwencji migracji wewnętrznych, a zwłaszcza konsekwencji determinujących sytuację demograficzną dla obszaru napływu. Istniejące opracowania naukowe wskazują na kilka skutków demograficznych migracji. Jednym z nich jest fakt, że migracje wpływać mogą na wzrost liczby ludności obszaru napływu [Kałuża-Kopias, 2014]. W literaturze zwraca się również uwagę, że migracje powiększają liczbę jego ludności nie tylko bezpośrednio, ale również pośrednio, napływ ludności w wymiarze demograficznym może bowiem implikować wzrost przyrostu naturalnego, procesu reprodukcji ludności oraz wzrost bądź zahamowanie spadku liczby urodzeń [Latuch, 1985; Latuch, 1959; Nogle, 1996].

Jedną z najważniejszych demograficznych konsekwencji migracji dla obszaru napływu jest korzystna zmiana struktury ludnościowej, obszary napływowe charakteryzują się bowiem młodszą strukturą wieku ludności niż tereny o zrównoważonym bilansie migracyjnym ze względu na przewagę osób młodych w przemieszczeniach ludności [Kurek, 2008; Kawczyńska-Butrym, 2009; Kałuża-Kopias, 2014]. Powoduje to bezpośrednio konsekwencje w postaci spowolnienia starzenia się społeczeństwa przyjmującego bądź nawet rozwiązuje problem starzejącego się społeczeństwa, co jest niewątpliwie skutkiem napływu ludności młodszej [Kisiel i Marks-Bielska, 2013].

2. Opolski ośrodek akademicki na tle pozostałych miast wojewódzkich w Polsce

W samym Opolu zlokalizowanych jest pięć uczelni, w tym trzy uczelnie publiczne: Uniwersytet Opolski, Politechnika Opolska, Państwowa Wyższa Szkoła Medyczna oraz dwie uczelnie prywatne: Wyższa Szkoła Zarządzania

i Administracji oraz oddział zamiejscowy Wyższej Szkoły Bankowej w Opolu. O akademickości miasta i możliwym wpływie migrantów edukacyjnych na jego sytuację demograficzną świadczyć mogą dane o liczbie studentów podejmujących w Opolu studia (wykres 1). W mieście w 2011 r. studiowało ponad 30 tys. osób.

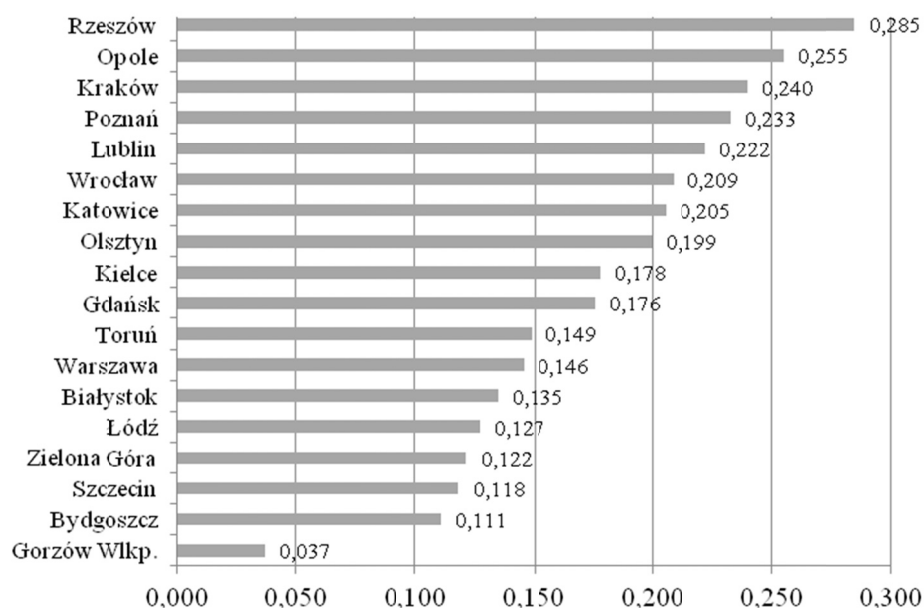
Wykres 1. Liczba studentów podejmujących studia wyższe w miastach wojewódzkich Polski w 2012 r.

Źródło: GUS [2014].

Co prawda porównanie liczby studentów podejmujących studia w Opolu z liczbą studentów w innych miastach wojewódzkich w Polsce³ lokuje miasto na czwartej pozycji licząc od końca, a mniejszą liczbą studentów spośród miast wojewódzkich Polski charakteryzują się jedynie Toruń, Zielona Góra oraz Gorzów Wielkopolski. Jednak o wiele istotniejszym argumentem świadczącym o akademickości miasta wydaje się wskaźnik informujący o liczbie studentów przypadających na liczbę mieszkańców w porównaniu do innych miast wojewódzkich w Polsce (wykres 2). Zaprezentowane na wykresie 2 dane dowodzą, że Opole

³ W artykule przedstawiono dane dotyczące miast wojewódzkich, jak bowiem dowodzą prowadzone w Polsce badania, w praktyce to one są najczęściej wybierane jako miejsce studiów przez uczniów szkół średnich w niemal wszystkich powiatach. Za: Herbst [2009, s. 26].

z odsetkiem liczby studentów w stosunku do liczby mieszkańców w wysokości 0,255 znajduje się na drugim miejscu w Polsce pod względem wysokości tego wskaźnika, wyprzedzając nawet takie miasta jak Kraków, Poznań czy Wrocław. Ponadto warto zwrócić uwagę, że w grupie studentów podejmujących studia wyższe w Opolu odnotować można niezwykle wysoki udział (ok. 80-90%⁴) napływających do miasta migrantów edukacyjnych.

Wykres 2. Odsetek liczby studentów w stosunku do liczby mieszkańców miast wojewódzkich w Polsce

Źródło: Opracowano na podstawie [www 1].

Biorąc pod uwagę powyższe dane można przypuszczać, że migranci edukacyjni podejmujący naukę w Opolu zarówno w okresie studiów, jak i po ich zakończeniu wpływają na sytuację demograficzną ośrodka akademickiego.

Po pierwsze, napływ kilkudziesięcioletniej grupy młodych osób do miasta, będący konsekwencją migracji edukacyjnych związanych z podejmowaniem studiów wyższych, prowadzi do wzrostu liczby ludności przebywającej w mieście. W przypadku Opola, które doświadcza obecnie odpływu młodych osób⁵,

⁴ Świadczą o tym dane o liczbie migrantów edukacyjnych z dwóch największych uczelni publicznych w Opolu – Uniwersytetu Opolskiego oraz Politechniki Opolskiej.

⁵ Jak dowodzą wyniki badań prowadzonych wśród maturzystów województwa opolskiego, ok. 60% badanych uczniów trzecich klas liceów ogólnokształcących zlokalizowanych w Opolu po ukończeniu edukacji na poziomie średnim planuje studiować w innym mieście wojewódzkim w Polsce bądź zamierza wyjechać za granicę. Patrz: Jończy, Rokita-Poskart i Tanas [2013].

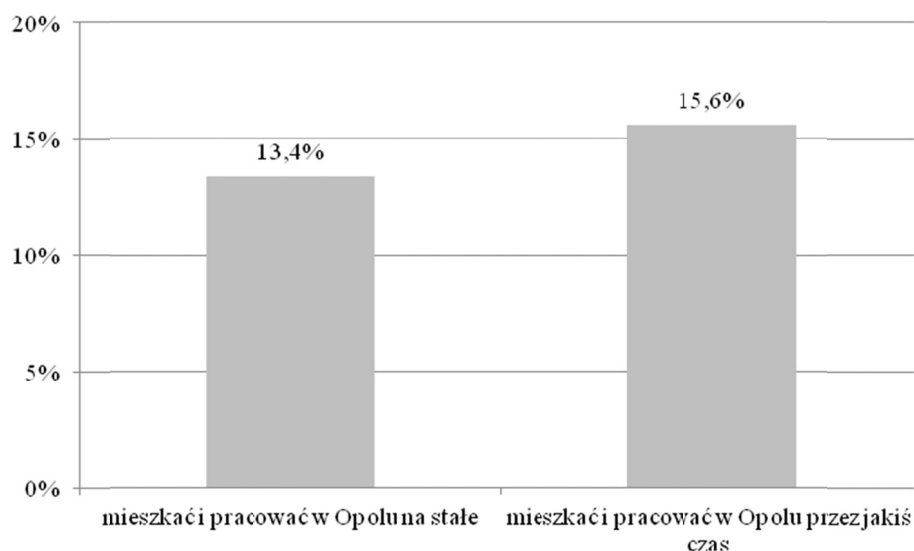
zwiększanie się chociażby czasowe liczby jego mieszkańców może być uznawane za ważny czynnik jego rozwoju lokalnego.

Po drugie, jedną z ważniejszych demograficznych konsekwencji migracji edukacyjnych dla obszaru napływu jest ponadto korzystna zmiana struktury ludnościowej. Ludność obszaru napływowego, jakim staje się niewątpliwie społeczność Opola, dzięki migracjom edukacyjnym sprawia wrażenie o wiele młodszej. Może to niewątpliwie powodować konsekwencje w postaci spowolnienia starzenia się społeczności lokalnej i odwrócenia bądź zahamowania negatywnego trendu w tym zakresie.

3. Wyniki badań dotyczących planów migrantów edukacyjnych podejmujących studia w Opolu odnoszących się do okresu po ukończeniu studiów

Najkorzystniejszym skutkiem migracji edukacyjnych dla obszaru napływu jest sytuacja, w której migracje te przeobrażają się w pobyt definitywny lub czasowy po ukończeniu studiów w ośrodku akademickim – kiedy młode osoby zdecydują się w nim zamieszkać i założyć rodziny, realizując plany prokreacyjne. W tym miejscu warto nawiązać do wyników badań pilotażowych, które zaprezentowano w dalszej części artykułu. Badania te przeprowadzono wśród studentów podejmujących kształcenie wyższe na wybranych kierunkach studiów dziennych Uniwersytetu Opolskiego oraz Politechniki Opolskiej, wykorzystując kwestionariusz badawczy składający się z 13 pytań oraz kilku pytań metrykalnych. Jedno z pytań zamieszczonych w kwestionariuszu badawczym skierowane do migrantów edukacyjnych dotyczyło ich zamiarów odnoszących się do miejsca pracy i miejsca zamieszkania. Respondenci mieli do wyboru kilka odpowiedzi, w tym dwie dotyczące Opola – „zamierzam mieszkać i pracować w Opolu na stałe” oraz „zamierzam mieszkać i pracować w Opolu przez pewien czas”. Na wykresie 3 zaprezentowano wyniki badań respondentów odnoszące się do analizowanego zagadnienia.

Zgodnie z wynikami badań 29% badanych migrantów edukacyjnych po ukończeniu kształcenia na poziomie wyższym planuje mieszkać i pracować w mieście. W tej grupie większość stanowią osoby, które planują mieszkać i pracować w Opolu przez pewien czas (15,6%), mniejszą część stanowią natomiast osoby zamierzające pozostać w Opolu na stałe (13,4%). Oczywiście prezentowane wyniki badań to tylko plany i zamiary deklarowane przez respondentów, ale jeżeli zostaną faktycznie zrealizowane, będzie można stwierdzić rzeczywisty wpływ migrantów na sytuację demograficzną miasta.

Wykres 3. Zamiary respondentów odnoszące się do okresu po ukończeniu studiów wyższych

Źródło: Opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Interesująco przedstawia się porównanie otrzymanych wyników badań własnych z innymi badaniami dotyczącymi absorpcji absolwentów przez ośrodki akademickie w Polsce. Z badań prowadzonych przez M. Herbst z Uniwersytetu Warszawskiego dotyczących stopnia absorpcji studentów przez wojewódzkie ośrodki akademickie w Polsce wynika, że po ukończeniu studiów w Opolu pozostało w nim 24,7% absolwentów uczelni wyższych zlokalizowanych w mieście, aczkolwiek tylko 11,8% z tych absolwentów stanowiły osoby spoza regionu [Herbst, 2009]. Potwierdza to zatem wyniki prezentowanych w artykule badań własnych dotyczących zamiarów migrantów edukacyjnych po ukończeniu kształcenia na poziomie wyższym. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że migracje edukacyjne niektórych osób po ukończeniu studiów przeobrażają się w pobyt definitywny albo przynajmniej czasowy w ośrodku akademickim. Można przypuszczać, że jeżeli choć część z deklarujących zamiar pozostania w mieście akademickim po ukończeniu edukacji na poziomie wyższym faktycznie w nim pozostanie, to wówczas niewątpliwie nastąpi proces zahamowania niekorzystnych zmian dotyczących przyrostu naturalnego oraz procesu reprodukcji ludności.

Podsumowanie

Zaprezentowane w artykule informacje oraz wyniki badań zdają się potwierdzać, że migracje edukacyjne mogą oddziaływać na sytuację demograficzną ośrodka akademickiego i w pewnym stopniu ograniczać również zachodzące w nim negatywne procesy demograficzne. W przypadku jednego z takich ośrodków – Opola – kilkudziesięcioletnia grupa młodych osób uczestnicząca w migracjach edukacyjnych wpływa na obraz demograficzny miasta poprzez fakt czasowego powiększenia liczby jego ludności. Wskazuje na to chociażby jedna z najwyższych w Polsce wartości odsetka liczby studentów w stosunku do liczby mieszkańców – na każdych czterech bądź pięciu stałych mieszkańców miasta przypada jeden student będący migrantem edukacyjnym.

Istotnym argumentem przemawiającym za wpływem migrantów edukacyjnych na sytuację demograficzną opolskiego ośrodka akademickiego mogłyby okazać się zamiary badanych studentów dotyczące okresu po ukończeniu studiów wyższych w Opolu. Jak wskazują wyniki badań empirycznych 29% badanych migrantów edukacyjnych planuje pozostać w ośrodku akademickim po ukończeniu studiów. Jeżeli zatem tylko część migrantów deklarujących chęć zamieszkania po ukończeniu studiów w Opolu faktycznie w nim pozostanie, to mogłoby to doprowadzić do zahamowania niekorzystnych zmian demograficznych w ośrodku akademickim. Tymczasem z analizy danych statystycznych dotyczących liczby mieszkańców Opola na przestrzeni ostatnich kilku lat wynika, że dochodzi nie tylko do spadku liczby ludności ogółem, ale również do spadku liczby ludności w wieku produkcyjnym. Zatem z analizy danych statystycznych można wywnioskować, że transformacja migracji edukacyjnych w pobyt definitywny w Opolu nie rekompensuje odpływu ludności miasta związanego z procesami suburbanizacji, z migracjami do większych ośrodków w Polsce oraz za granicę. Warto jednak pamiętać, że dane statystyczne nie muszą w tym przypadku odzwierciedlać rzeczywistości, gdyż fakt zamieszkania w ośrodku akademickim po ukończeniu studiów nie zawsze zbiega się z samym faktem meldunku.

Wątpliwości nie budzi fakt, że wpływ migrantów edukacyjnych na sytuację demograficzną ośrodków akademickich dotyczy nie tylko podobnych do Opola miast międzymetropolitalnych, ale również większych ośrodków akademickich. Niemniej jednak za sprawą wysokiej wartości wskaźnika udziału studentów w ogólnej liczbie mieszkańców siła oddziaływania migrantów edukacyjnych na sytuację demograficzną podobnych do Opola ośrodków akademickich jest większa w okresie podejmowania przez nich studiów. Z kolei w przypadku większych miast silniejsza jest siła oddziaływania migracji edukacyjnych na sytuację

demograficzną już po ukończeniu studiów. W przypadku tych miast większa jest siła przyciągania oraz absorpcji młodych osób po ukończeniu kształcenia na poziomie wyższym⁶, co wiąże się bezpośrednio z pragmatycznymi motywami wynikającymi z możliwościami znalezienia tam dobrej i jednocześnie lepiej płatnej pracy dającej możliwości awansu zawodowego i stabilizacji życiowej.

Niemniej jednak zaprezentowane dane świadczą o tym, że ośrodki akademickie mogą przeciwdziałać negatywnym trendom demograficznym, przyciąganie nowych mieszkańców do miasta w ich przypadku dokonuje się bowiem już na etapie absorpcji młodych osób na studia. W kontekście perspektyw demograficznych ośrodka akademickiego priorytetowym zadaniem władz winno być zatem podejmowanie działań mających na celu zachęcenie do przeobrażenia migracji edukacyjnych w pobyt definitywny.

Literatura

- Frątczak E. (2008), *Sytuacja demograficzna Polski okresu transformacji. Zmiany w podstawowych procesach demograficznych 1989-2006* [w:] B. Chyrowicz (red.), *Przedłużanie życia jako problem moralny*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
- GUS (2014), *Miasta w liczbach 2012*, Warszawa.
- Herbst M. (2009), *Tworzenie i absorpcja kapitału ludzkiego przez miasta akademickie w Polsce*, „Studia Regionalne”, nr 4(38).
- Jończy R., Rokita-Poskart D., Tanas M. (2013), *Exodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju oraz za granicę w kontekście problemu depopulacji województwa oraz wyzwań dla szkolnictwa wyższego i regionalnego rynku pracy*, Instytut Śląski, Opole.
- Józwiak J., Kotowska I. (2010), *Przewidywane zmiany liczby i struktury wieku ludności w Polsce do 2035 r. i ich skutki ekonomiczne. Raport z pierwszego posiedzenia Narodowej Rady Rozwoju*, Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa.
- Kaluża-Kopias D. (2014), *Demograficzne skutki międzynarodowych migracji w wybranych krajach Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem Polski* [w:] *Polityka społeczna wobec przemian demograficznych*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, Katowice.
- Kawczyńska-Butrym Z. (2009), *Migracje – wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Kiełkowska M. (red.) (2013), *Rynek pracy wobec zmian demograficznych*, „Zeszyty Demograficzne”, nr 1, Instytut Obywatelski, Warszawa.

⁶ Po ukończeniu studiów w Warszawie pozostaje 35% napływowych studentów, w Krakowie 28%, a we Wrocławiu 27,7%.

- Kisiel R., Marks-Bielska R. (red.) (2013), *Polityka gospodarcza (zagadnienia wybrane)*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn.
- Kurek S. (2008), *Typologia starzenia się ludności Polski w ujęciu przestrzennym*, Akademia Pedagogiczna w Krakowie, Kraków.
- Latuch M. (1985), *Demografia społeczno-ekonomiczna*, PWE, Warszawa.
- Latuch M. (1959), *Wpływ migracji wewnętrznych na proces reprodukcji ludności*, „Biuletyn IGS”, nr 1.
- Nogle J.M. (1996), *Immigrants on the Move: How Internal Migration Increases the Concentration of the Foreign-born*, Center for Immigration Studies, Washington D.C.
- Okólski M. (2004), *Demografia zmiany społecznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Okólski M. (2010), *Wyzwania demograficzne Europy i Polski*, „Studia Socjologiczne”, nr 4(199).
- Rączaszek A. (red.) (2012), *Demograficzne uwarunkowania rozwoju społecznego*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, Katowice.
- Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2006-2007* (2007), Warszawa.
- Szczygielski K. (2009), *Prognoza demograficzna dla Opola do 2020 r. [w:] Obraz demograficzny Opola w dwudziestoleciu 1989-2009 wraz z prognozą zmian ludnościowych do 2020 r.*, Opole.
- Wyzwania rozwojowe gmin województwa śląskiego w kontekście zachodzących procesów demograficznych. Raport końcowy* (2011), Katowice.
- [www 1] Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

DEMOGRAPHIC CONSEQUENCES OF EDUCATIONAL MIGRATION (AN EXAMPLE OF OPOLE)

Summary: The issue of the demographic crisis and depopulation processes are key issues for the socio-economic situation of Opole Voivodeship, which has experienced a drastic decline in population. On the one hand, this problem concerns also the capital of the region – Opole. On the other hand, Opole becomes the influx of educational migrants undertaking higher education in the city. It can lead to entails a number of consequences. The article therefore attempts to answer the question what are the consequences for the area of the inflow of educational migrants undertaking studies in Opole in the demographic sphere. For this purpose, there were presented data from official statistics, information from universities and the results of the empirical research.

Keywords: demographic crisis, depopulation processes, educational migrants.